

Свирин Н. А. Противодействие и предупреждение преступлений против собственности в деятельности Национальной полиции Украины

В статье рассмотрены правовые основы, задачи и состояние противодействия и предупреждения преступлений против собственности подразделениями Национальной полиции. Отмечено, что по масштабам и темпам распространения такие преступления занимают первое место в структуре всей преступности, а потому в значительной степени определяют криминогенную ситуацию в государстве в целом. Предложены пути и направления совершенствования предупреждения преступлений против собственности.

Ключевые слова: *противодействие и предупреждение преступлений, преступления против собственности, кража, грабеж, разбой.*

Svirin M. Counteraction and Prevention of Crimes against Property in the Activities of the National Police of Ukraine

The article considers the basic principles of functioning of the institution of property rights, as defined by the Constitution of Ukraine. It is emphasized that one of the main guarantees of the inviolability of the property right is the establishment by the state of criminal liability for offenses against property, ensuring the same criminally-legal protection of the rights of all subjects of property right, regardless of its form.

It is noted that a constant increase in the number of registered crimes against property against the backdrop of a deterioration in their disclosure leads to disorganization of the country's economic life, negatively affects the well-being of citizens, causes the population to feel unprotected from criminal manifestations and, accordingly, mistrust of law enforcement bodies that must provide such protection.

Counteraction and prevention of crimes against property is one of the most important tasks of law enforcement bodies, and, first and foremost, the police. Ukrainian legislator directly attributed to the duties of the National Police the opposition and prevention of crimes against property and granted it the appropriate authority. Such prevention provides for the police to implement the measures prescribed by law to prevent the determinants of such criminal manifestations from acting, primarily the reasons and conditions of the latter due to restrictions, neutralization, and, if possible, elimination of their actions. Crimes against property (mercenary crimes) form the basis of so-called general-criminal crime. The statistics testify to the growth of crimes of this category. In terms of the scale and rate of spread of such crimes, traditionally occupy a prominent place in the structure of all criminality, and therefore to a large extent determine the criminal situation in the state as a whole. The work emphasizes the need to take urgent and decisive measures to increase the effectiveness of the National Police of Ukraine, develop, adopt and implement comprehensive programs to prevent and counter crimes against property. The range of police tasks for counteraction and prevention of crimes against property is defined.

Key words: *counteraction and prevention of crimes, crimes against property, theft, robbery.*

УДК 343.1

Р. М. Шехавцов

**РОЗВИТОК УЯВЛЕНЬ ПРО ПОНЯТТЯ
КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

У статті на підставі аналізу становлення та розвитку теоретичних уявлень про кримінальний процес (кримінальне судочинство, кримінальне провадження) висвітлено еволюцію поглядів на кримінальну процесуальну діяльність, її зміст та сутність. У підсумку з урахуванням положень КПК України 2012 року сформульовано авторське визначення кримінальної процесуальної діяльності та

визначено співвідношення між її пошуково-пізнавальною, імперативною та посвідчувальною складовими.

Ключові слова: кримінальний процес, кримінальне провадження, кримінальна процесуальна діяльність; суб'єкт кримінальної процесуальної діяльності; засоби кримінальної процесуальної діяльності; мета кримінальної процесуальної діяльності.

Постановка проблеми. Виникнення та генезис юридичних понять розкриваються при послідовному вивченні окремих поступових етапів розвитку теоретичних уявлень про сутність та зміст певних соціально-правових явищ та їх відображення у формі юридичних норм певного моменту праворозвитку та в організації діяльності органів державної влади. У теорії кримінального процесу поняття кримінально-процесуальної діяльності (кримінальної процесуальної діяльності – згідно з назвою Кримінального процесуального кодексу України 2012 року) виступає однією з ключових категорій, на основі яких формувалися та формуються уявлення про зміст та сутність кримінального процесу (кримінального судочинства, кримінального провадження).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Через велике теоретичне значення кримінальної процесуальної діяльності питання визначення її змісту та сутності привертало та продовжує привертати увагу багатьох правознавців. Так, у цьому не можна не відзначити науковий доробок А.І. Баршева, Л.Є. Владимірова, М.В. Духовського, О.А. Квачевського, Н.М. Кукольніка, В.А. Ліновського, К.Ю.А. Мітгермайера, М.В. Муравйова, Ф. Проскурякова, М.К. Ренненкампфа, М.М. Розіна, М.Ф. Рождественського, І.Я. Фойницького, А.Я. Вишинського, М.М. Полянського, М.С. Строговича, Р.Д. Рахунова, В.П. Бахіна, В.І. Галагана, І.В. Гловюк, В.Г. Гончаренка, Ю.М. Грошевого, А.Я. Дубинського, Т.В. Зеленської, П.С. Елькінд, Л.Д. Кокорева, І.І. Котюка, О.М. Ларіна, П.А. Лупинської, М.М. Михєснка, О.В. Капліної, З.Ф. Ковриги, В.О. Коновалової, М.В. Костицького, В.С. Кузьмічова, В.К. Лисиченка, Є.Д. Лук'янчикова, Є.Б. Мізуліної, В.Т. Нора, М.А. Погорєцького, О.Р. Ратінова, Л.Д. Удалової, М.Є. Шумила та багатьох інших. Однак різнобічність концептів кримінальної процесуальної діяльності, які відображають у різному обсязі її ознаки, свідчить про відсутність узгоджених уявлень про неї в теорії кримінального процесу. Така ситуація з однією із засадничих для науки кримінального процесу категорій, на наше переконання, не сприяє належному теоретичному забезпеченню нормотворчої діяльності у сфері кримінального процесуального законодавства, що виступає однією з передумов для появи недоліків у нормативно-правовій регламентації кримінальної процесуальної діяльності на різних стадіях кримінального провадження.

Формування цілей. Виходячи з наведеного, метою статті є на підставі аналізу наукового доробку, чинного кримінального процесуального законодавства та сучасної правозастосовної практики запропонувати визначення кримінальної процесуальної діяльності, яке відображає всі її складові як соціально-правового явища.

Виклад основного матеріалу. У працях переважної більшості вітчизняних авторів, що було опубліковано до середини 80-х років XIX сторіччя, можна знайти лише загальний аналіз стану чинного на той час кримінального процесуального законодавства Російської імперії з викладенням окремих, зорієнтованих на слідчо-судову практику положень про судоустрій, підсудність, порядок провадження по кримінальним справам загалом та проведення окремих процесуальних дій.

Однією з перших опублікованих робіт, присвячених спеціальному дослідженню кримінального судочинства як науки, була стаття М.В. Муравйова (майбутнього міністра юстиції та генерал-прокурора Російської Імперії з 1894 по 1905 рік) «Предмет та вивчення науки кримінального судоустрою та судочинства» (1875 рік), у якій він на підставі узагальнення чинного російського законодавства, праць вітчизняних та зарубіжних (німецьких, французьких та англійських) процесуалістів обґрунтував самостійність кримінального судочинства (процесу) як галузі права та науки, визначив їх предмет та виокремив їх структурні елементи. М.В. Муравйов писав: «... поняття про нього (*кримінальний суд* - курсив наш, Р.Ш.) природно розпадається на два складники, на поняття про його устрій, зовнішню й внутрішню організацію його частин, та на поняття про його діяльність, про порядок форми та способи дії цих частин. Відповідно до такого розподілу й наука про кримінальний суд розпадається на дві частини: судоустрій та судочинство, кримінальний процес у вузькому сенсі» [1, с. 807-824]. Далі він зазначав: «З розкриття загальних, природних якостей та законів, що становлять природну належність тих явищ і фактів, котрі наповнюють собою галузь кримінальної юстиції, з внутрішнього їхнього аналізу, кожного окремо та в їхньому загальному зв'язку, з оцінки їх по вічних началах правди та справедливості складається *теорія кримінального суду, його організації та діяльності, судоустрою та судочинства, вчення про загальні закони, що ними керують. Прояви цих законів в дійсності, висвітлення та затвердження законодавчою санкцією як їх самих, так і логічних правил та засобів, що виводяться з них для досягнення відповідних цілей, входить до складу вчення про позитивне кримінально-судове законодавство.* Застосування на практиці таких положень і законів про кримінальний суд, зіткнення їх з реальним світом, з життям, утруднення та сумніви, що при цьому виникають, питання та контроверзи, способи їхнього вирішення - усе це створює *практику кримінального суду.* Розглядаючи вказані закони, не можна упустити той факт, що вони, як і все, що стосується людських справ, мінливі та рухомі. Їм притаманно розвиватися та змінюватися у двох напрямках, у часі та просторі. Вивчення їх в часі є *історія кримінального суду.* Огляд та зіставлення їх у просторі є *наука порівняльного судоустрою та судочинства*» [1, с. 821].

Правильність сформульованих М.В. Муравйовим положень підтверджена дальшим розвитком кримінальної процесуальної теорії його сучасниками – С.І. Вікторським, Л.С. Владимировим, М.В. Духовським, І.В. Михайловським, М.М. Розіним, Д.Г. Тальбергом, І.Г. Щегловітовим, І.Я. Фойницьким та іншими.

Аналіз кримінально-процесуальних законів та робіт цих та інших учених- процесуалістів, що було видано до Жовтневого перевороту, дозволяє виокремити аспекти визначення кримінального процесу (кримінального судочинства, кримінального провадження), що сформувалися під впливом сучасних їм загальнотеоретичних уявлень про право як соціальне явище, нормативне інституційне утворення, його реалізацію в людській діяльності та концепції формування галузей науки про право як:

1) діяльності державних та суспільних органів, що спрямована на розкриття вчиненого кримінального злочину та до з'ясування, які заходи повинні бути прийняті для задоволення порушених ним інтересів потерпілого та для законної відповідальності винного [2, с. 10; 3, с. 3];

2) галузі права, що є сукупністю юридичних норм, які регулюють увесь механізм дій щодо застосування до окремих випадків постанов кримінального кодексу про злочини та покарання за них [4, с. 3; 5, с. 2; 6, с. 12], порядок розгляду кримінальних справ [7, с. 3];

3) юридичної науки, що вивчає природу інститутів кримінального процесу в їх умовах, обстановці та цілях, що ними переслідуються [7, с. 3], зміст кримінально-процесуальних правовідносин [8, с. 5-6].

Вивчення дореволюційних публікацій з кримінального процесу та дальших робіт вітчизняних процесуалістів, присвячених історії розвитку уявлень про кримінальний процес та кримінальну процесуальну діяльність, може привести до висновку, що найменш сформованими тоді були уявлення про кримінальний процес та його складові частини (слідство, суд, виконання вироку) як специфічні різновиди людської діяльності. Так, Т.В. Зеленська вказує: «Для процесуалістів того часу кримінально-процесуальна діяльність уявлялась абстрагованим об'єктом вивчення кримінального судочинства, де важливим моментом було вичленовування закономірностей, що складають предмет їх вивчення (діяльність суду, прокуратури, слідства, дізнання, захисту тощо). Загальне ж визначення кримінальної процесуальної діяльності було приховане за поняттям кримінального судочинства, можливо, через відсутність цього терміна в законодавстві» [9, с. 14]. З таким твердженням можна погодитися лише частково. Об'єктивною підставою для такого висновку є те, що в дореволюційній спеціальній літературі не було такого терміна «кримінально-процесуальна діяльність» («кримінальна процесуальна діяльність»), а також його окремого визначення. Однак не слід забувати, що будь-яке поняття – це думка, що відображає в узагальненій формі предмети та явища дійсності та суттєві зв'язки між ними способом фіксації загальних та специфічних ознак, в якості котрих виступають властивості предметів та явищ та відношення між ними [10, с. 494]. На відміну від поняття термін – це ім'я (слово або словосполучення) з відтінком спеціального (наукового) його значення, що точно та однозначно іменує поняття [10, с. 653]. Між собою вони нерівнозначні, оскільки термін виконує атрибутивну функцію стосовно певного поняття. Процес пізнання соціально-правових явищ спирається на поняття як на фрагменти об'єктивної дійсності, що можуть розглядатися як абстраговано до їх зміни

та розвитку, так і як відображення зміни та розвитку самої дійсності та знань про неї. Тому розповсюджена в предметних дослідженнях у юриспруденції концентрація уваги вчених лише на пошуку перших випадків використання конкретного поняття та терміна, що його визначає, впливає на повноту встановлення та розгляду передумов, чинників та ходу еволюції знань про досліджувані явища. Це повною мірою стосується й до більшості досліджень уявлень про кримінальну процесуальну діяльність.

Протягом багатомісячної історії кримінальний процес розбудовувався як система передбачених законом пошуково-пізнавальних, посвідчувальних та імперативних дій по здійсненню правосуддя в кримінальному судочинстві, виходячи з розуміння змісту публічних, приватних прав та інтересів у кримінальному судочинстві, співвідношення між ними, а також методів правового регулювання кримінальних процесуальних правовідносин, що в доктрині науки кримінального процесу ще в 19-му та на початку 20-го сторіччя було визначено як змагальний, інквізиційний (розшуковий) та змішаний тип (форма) кримінального процесу.

Ми не будемо вдаватися до детального аналізу кожного з типів (форм, моделей) кримінального процесу за їх законодавчими джерелами та науковими узагальненнями, а відмітимо, виходячи з контексту нашого дослідження, головне – без розуміння кримінального процесу як юридичної діяльності, що є системою формалізованих нормами закону процесуальних дій суб'єктів кримінального процесу, розподілених по досудових та судових стадіях кримінального судочинства, спрямованих на пізнання події злочину певними способами та засобами, результати здійснення яких виступають як підстави для прийняття процесуальних рішень по кримінальній справі та їх виконання задля забезпечення вирішення завдань кримінального судочинства, було б неможливим укладання жодного кримінального процесуального кодексу (зокрема й Статуту кримінального судочинства 1864 року) як систематизованого законодавчого акта, що регулює порядок та зміст провадження по кримінальним справам та правовідносини, що при цьому виникають. Саме це й виступило як один з основних чинників виникнення до революції та дальшого розвитку в радянській та пострадянській теорії кримінального процесу концепції, що однією зі змістовних складових кримінального процесу є кримінальна процесуальна діяльність [11, с. 18, 36; 12, с. 4, 11-13; 13, с. 41-53].

Нааявні в літературі визначення поняття кримінально-процесуальної діяльності (кримінальної процесуальної діяльності) формувалися в результаті предметних досліджень:

- *функцій кримінального процесу та дій його суб'єктів, виходячи з їх процесуальних прав та обов'язків.* Так, Р.Д. Рахунів одним з перших визначав її як сукупність або систему дій, здійснюваних учасниками (суб'єктами) кримінального процесу у встановленому кримінальним процесуальним законом порядку і з огляду наданих їм прав та покладених на них обов'язків [14, с. 23]. М.С. Строгович уважав кримінально-процесуальною діяльністю сукупність дій учасників кримінального процесу: суду, прокуратури й органів дізнання та слідства, обвинуваченого та його захисника, потерпілого

та його представника, що вчиняються у встановленому процесуальним законом порядку [15, с. 181-182]. В.В. Вандишев зазначив, що кримінально-процесуальна діяльність – це врегульована кримінальним процесуальним законодавством система активних дій учасників кримінального процесу при визначальній ролі органів дізнання, слідчого, прокурора та суду [16, с. 24]. Такої ж думки дотримується і Є.Б. Мізуліна [17, с. 15-16];

- *цілей кримінального процесу та засобів їх досягнення*. П.С. Елькінд описувала кримінально-процесуальну діяльність як систему врегульованих нормами кримінального процесуального права дій відповідних суб'єктів по порушенню, розслідуванню, розгляду й вирішенню справ про злочини [18, с. 10];

- *співвідношення правоохоронної, оперативно-розшукової та кримінально-процесуальної діяльності*. Зокрема Т.В. Зеленська визначила кримінально-процесуальну діяльність як діяльність учасників кримінального судочинства, що здійснюється у формі правовідносин, спрямована на захист прав та законних інтересів осіб та організацій, потерпілих від злочинів, а також особистості – від незаконного та необгрунтованого засудження, обмеження її прав та свобод, через реалізацію прав та виконання обов'язків її учасників [9, с. 29];

- *змісту діяльності із здійснення правосуддя*. З.Ф. Коврига розглядала «кримінально- процесуальну діяльність як складну єдність багатьох її складових компонентів (суб'єктів та учасників, цілей і результатів, дій і операцій, засобів та способів їх учинення), що внутрішньо диференційовані та не тільки функціонально взаємодіють, але й органічно поєднані між собою за допомогою процедурно-часових (стадій процесу) та структурних, управлінських, координаційних та субординаційних зв'язків та відносин» [19, с. 126]. Л.Д. Кокорев розумів під кримінально-процесуальною діяльністю – систему дій певного кола учасників кримінального судочинства, спрямованих на вирішення найближчих процесуальних задач [20, с. 49-50];

- *діяльності органів досудового розслідування в кримінальному процесі*. З цих позицій В.І. Галаган визначив її як регламентовану законом діяльність органів дізнання та досудового слідства щодо реалізації своїх повноважень при проведенні процесуальних дій по розкриттю злочинів на досудових стадіях процесу, у результаті здійснення яких виникають, змінюються або припиняються кримінально-процесуальні відносини, визначається сукупність доказів, необхідних для встановлення істини [21, с. 35];

- *визначення кримінальних процесуальних функцій та їх системи* привело І.В. Гловюк до формулювання бачення кримінальної процесуальної діяльності як системи взаємопов'язаних процесуальних дій та рішень суб'єктів, які тим чи іншим чином беруть участь у кримінальному судочинстві та наділяються у зв'язку з цим кримінально-процесуальною компетенцією або кримінально-процесуальним статусом, яка урегульована нормами кримінально-процесуального права та спрямована на забезпечення належного застосування норм матеріального (найперше – кримінального) права способом швидкого, повного та об'єктивного встановлення обставин у справі, справедливого судового розгляду, умовами

якого є охорона прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть у ній участь [22, с. 466-467].

У теорії кримінального процесу також є численні визначення кримінальної процесуальної діяльності, автори яких виходять із загальних засад кримінального процесу. Так, В.Г. Дрьомов зазначав, що кримінально-процесуальна діяльність – це сукупність дій, що вчиняються у встановленому законом порядку державними органами, посадовими особами, учасниками процесу, переліченими в законі, а також іншими особами, що залучені у сферу кримінального судочинства [23, с. 104]. На думку А.Я. Дубинського, кримінально-процесуальна діяльність значною мірою виражається в системі дій державних органів, уповноважених здійснювати боротьбу зі злочинністю, з порушення, розслідування й розгляду справ про злочини [24, с. 47]. П.А. Лупинська підкреслила, що «кримінальна процесуальна діяльність складається із системи процесуальних дій, у яких окрім органів держави (посадових осіб) беруть участь особи, що в тій чи іншій якості залучаються до провадження по справі» [25, с. 6]. Л.І. Малахова вважає, що кримінально-процесуальною діяльністю є система цілеспрямованих дій окремих учасників кримінального судочинства, що здійснюється в межах наданих їм кримінально-процесуальним законом прав та покладених обов'язків [26, с. 48-49]. Є.Д. Лук'янчиков кримінально-процесуальну діяльність визначає як сукупність здійснюваних у встановленому кримінально-процесуальним законом дій учасників кримінального процесу: суду, прокуратури, органів слідства й дізнання, обвинуваченого та його захисника, потерпілого та його представника, які пов'язані зі встановленням істини в кримінальній справі [27, с. 112].

Аналіз наведених визначень кримінальної процесуальної діяльності в порівнянні із загальноновизнаними уявленнями про зміст та структуру людської діяльності, що включає в себе мету, засоби, суб'єкта, результат та сам процес діяльності [28], призводить до виділення низки недоліків, що впливають на можливість їх використання як засобів явного вираження в стислій формі сучасних знань про кримінальну процесуальну діяльність та її складові, а саме:

- Т.В. Зеленська та В.І. Галаган визначають кримінально-процесуальну діяльність як діяльність суб'єктів кримінального процесу, порушуючи при цьому логічне правило «кола», що встановлює неприпустимість визначення поняття через себе;

- інші автори, правильно вказуючи, що кримінально-процесуальною діяльністю є система дій, використовують для їх визначення абстрактні та неконкретні поняття «дії учасників (суб'єктів) кримінального процесу» (Р.Д. Рахунов, М.С. Строгович, В.Г. Дрьомов), дії учасників кримінального процесу, які пов'язані із встановленням істини в кримінальній справі (Є.Д. Лук'янчиков), «активні дії учасників кримінального процесу» (В.В. Вандишев, Є.Б. Мізуліна), «дії відповідних суб'єктів по порушенню, розслідуванню, розгляду й вирішенню справ про злочини» (П.С. Елькінд, А.Я. Дубинський), «дії певного кола учасників кримінального судочинства, спрямовані на вирішення найближчих процесуальних задач»

(Л.Д. Кокорев), «цілеспрямовані дії окремих учасників кримінального судочинства» (Л.І. Малахова). П.А. Лупинська вказує, що кримінально-процесуальна діяльність складається із системи процесуальних дій.

У 2010 році нами було опубліковано статтю «Поняття кримінальної процесуальної діяльності», у якій ми зазначили, що використання тільки цього терміна, на нашу думку, залишає поза межами обсягу поняття кримінальної процесуальної діяльності дії, що ґрунтуються на ґносеологічних методах та закономірностях, пов'язаних із пізнавальною діяльністю людини під час збирання, дослідження та оцінки доказів, які не підлягають прямій нормативно-правовій регламентації, а здійснюються відповідно до загальних засад кримінального провадження, головною з яких є законність, та навели як приклади, висунення версій, тактичні прийоми проведення окремих слідчих (розшукових) дій, прийоми застосування засобів криміналістичної техніки [29, с. 96-97]. І.В. Гловюк вищезазначене піддала критиці, указавши, що висунення версій, тактичні та техніко-криміналістичні прийоми - це наукові рекомендації, а не система дій, провадження яких чітко регламентовано нормами кримінального процесуального права. Це виключає визнання процесуального характеру цих дій, адже однією із сутнісних ознак кримінальної процесуальної діяльності є її регламентація нормами кримінального процесуального права [22, с. 465-466]. З такими критичними зауваженнями І.В. Гловюк ми можемо погодитися лише частково. Беззаперечним є те, що однією із сутнісних ознак кримінальної процесуальної діяльності є її регламентація нормами кримінального процесуального права. Однак ми не стверджували, що висунення версій, техніко-криміналістичні та тактичні прийоми є процесуальними діями, а вказували на те, що в арсеналі засобів кримінальної процесуальної діяльності поряд із процесуальними є й інші дії. Категорії тактичний та техніко-криміналістичний прийом виконують декілька атрибутивних функцій, одна з яких забезпечення формування та викладення наукових рекомендацій по найбільш оптимальним способам проведення окремих слідчих дій [30, с. 202], однак, тактичний та техніко-криміналістичний прийом позначають і форму реалізації окремих дій слідчого, які є нормативно невизначеними компонентами процесуальних дій, а також одержують свою реалізацію і за їх межами (наприклад, прийоми планування здійснення процесуальних дій, тактичних операцій, досудового розслідування загалом тощо). Намагаючись поєднати сучасні досягнення теорії кримінального процесу, доказування, судового пізнання, криміналістики та юридичної психології щодо змісту та сутності засобів кримінальної процесуальної діяльності для її комплексного описання ми не врахували нерівнозначність понять процесуальна дія, тактичний та техніко-криміналістичний прийом проведення процесуальної дії, через що виникло неоднозначне розуміння контексту, у якому було наведено приклади у визначенні кримінальної процесуальної діяльності інших дій, які входять у її структуру. Відповідь на питання щодо існування інших, поряд із процесуальними, дій у системі кримінальної процесуальної діяльності

лежить у площині особливостей законодавчої техніки її унормування. Визначення процесуальних дій у кримінальному процесуальному законі відбувається як окремих актів, що забезпечують:

- захист, дотримання та реалізацію прав та законних інтересів учасників кримінального провадження (унесення відомостей слідчим, прокурором із заяв, повідомлень, або внаслідок самостійного виявлення ними кримінального правопорушення в Єдиний реєстр досудових розслідувань, ознайомлення з процесуальними правами та обов'язками учасників кримінального провадження та роз'яснення їх змісту, повідомлення, про дату, час та місце проведення відповідної процесуальної дії або про прийняте процесуальне рішення чи здійснену процесуальну дію, вручення повідомлення про підозру, звернення слідчого, прокурора із клопотанням до слідчого судді щодо надання дозволу на проведення певних слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, заявлення клопотання стороною захисту, пред'явлення цивільного позову, укладення угод про примирення, про визнання винуватості тощо);

- належні умови здійснення кримінального провадження (заходи забезпечення кримінального провадження, запит органу досудового розслідування про міжнародну правову допомогу тощо);

- пізнання обставин події кримінального правопорушення (слідчі (розшукові) дії, зокрема й негласні слідчі (розшукові) дії, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей тощо). Причому особливість унормування процесуальних дій полягає у застосуванні прийому абстрактного описання [31, с. 282] процесуальної форми їх проведення без жорсткого визначення їх комбінацій та послідовності здійснення на досудових та судових стадіях кримінального провадження. Як правильно зазначає Т.В. Кашаніна, жорсткі прийоми формулювання правових норм (заборона та припис) не дають можливості проявитися активності людей, гасять їх свободу [32, с. 179], що, безумовно, при їх застосуванні в нормотворчості негативним чином впливатиме на процес пізнання обставин події кримінального правопорушення по конкретним кримінальним провадженням (справам). Усвідомлення цього привело до унормування диспозитивності як засади кримінального провадження, що полягає у вільному використанні сторонами кримінального провадження своїх прав у межах та в спосіб, передбачений КПК України (ч. 1 ст. 26 КПК України), що надає можливість обирати стороною обвинувачення, захисту, іншим учасникам кримінального провадження визначені для них законом для певної стадії кримінального провадження відповідні конкретній ситуації кримінального провадження процесуальні дії та рішення. Різномасштабні дослідження кримінальної процесуальної діяльності в галузях кримінального процесу, теорії доказування та судового пізнання, криміналістики, юридичної психології, описують її як специфічний вид соціальної практики (активності), гіпотетичну основу якої складає своєрідний змістовно складний, внутрішньо та зовнішньо суперечливий процес пізнання

обставин події кримінального правопорушення за його матеріальними та ідеальними слідами відповідними до Закону засобами, який нерідко супроводжується інформаційною невизначеністю про обставини події кримінального правопорушення, осіб, які до неї причетні тощо, а також боротьбою між сторонами кримінального провадження (розумову, емоційну, мотиваційну тощо), яка відповідно ускладнює виконання своїх функцій сторонами обвинувачення та захисту, слідчим суддею та судом. Ключовими способами, які дозволяють правильно визначити напрями, перелік та послідовність процесуальних дій та рішень у таких умовах, є побудова версій та планування їх перевірки. Висунення версій є складною мисленневою операцією щодо вірогідного пояснення події кримінального правопорушення, яке не має поряд із плануванням процесуально-правової регламентації, і на практиці, у теорії доказування, судового пізнання та криміналістики є загальновизначеними складовими визначення ефективних шляхів та засобів пізнання події конкретного кримінального правопорушення [33, с. 133-154; 34]. Ігнорувати наявність у кримінальній процесуальній діяльності цих процесуально нерегламентованих засобів організації пошуково-пізнавальної діяльності у кримінальному провадженні за ознакою невизначеності їх у кримінальному процесуальному законі – обмежувати теоретичні уявлення про неї;

- поза межами визначень кримінальної процесуальної діяльності залишаються й процесуальні рішення. М.М. Михеєнко, розкриваючи зміст кримінальної процесуальної діяльності, правильно вказав, що її складає система не тільки процесуальних дій, але й процесуальних рішень органів досудового розслідування, прокурора, судді, суду та інших суб'єктів кримінального процесу [12, с. 11];

- у переважній більшості наведених визначень кримінальної процесуальної діяльності відсутнє відображення цілей та результатів цієї діяльності. Певні винятки складають визначення В.І. Галагана, у якому він виділив результати цієї діяльності у вигляді «виникнення, зміни або припинення кримінально-процесуальних відносин, визначення сукупності доказів, потрібних для встановлення істини», З.Ф. Коврига, яка в переліку складових компонентів кримінальної процесуальної діяльності вказала, що одними з них є цілі та результати, без їх конкретизації, а також І.В. Глювюк, яка вказала на її спрямованість на забезпечення належного застосування норм матеріального (передусім – кримінального) права. Установлення істини, якою є, як писав М.С. Строгович, повна та точна відповідність дійсності висновків слідства та суду про обставини кримінальної справи, що розглядається, про винність або невинність притягнених до кримінальної відповідальності осіб [35, с. 14], визначене в доктрині теорії кримінального процесу в якості цілі як кримінального процесу в цілому, так і кримінальної процесуальної діяльності [35, с. 14; 18, с. 33; 36, с. 5-18]. Досягнення цієї цілі відбувається способом вирішення основних завдань кримінального провадження, що визначені в ст. 2 КПК України: 1) захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень; 2) охорона прав, свобод та

законних інтересів учасників кримінального провадження; 3) забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування й судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і, щоб до кожного учасника кримінального провадження було застосовано належну правову процедуру;

- у наведених вище визначеннях не відображено процес та умови кримінальної процесуальної діяльності, що виходять з її правової регламентації та особливостей пізнавальної діяльності в кримінальному процесі. У кримінальному процесуальному законі розвиток кримінальної процесуальної діяльності представлено у вигляді стадій кримінального процесу щодо яких чітко визначено їх учасники, момент початку та завершення залежно від результатів певних процесуальних дій та рішень, що приймаються на підставі зібраних фактичних даних про обставини досліджуваної події та причетних до неї осіб і відображаються у відповідних процесуальних та інших документах, що містяться в матеріалах справи [35, с. 14]. І.В. Гловюк указує, що умовами кримінальної процесуальної діяльності є охорона прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть у ній участь, однак, охорона прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть у ній участь, є не умовами кримінальної процесуальної діяльності, а законодавчо визначеними в ст. 2 КПК України завданнями кримінального провадження. Умови кримінальної процесуальної діяльності є визначені КПК України загальні засади кримінального провадження, процесуальна форма та строки кримінального провадження загалом та проведення окремих процесуальних дій та прийняття і виконання процесуальних рішень.

Висновки. З урахуванням наведених зауважень кримінальну процесуальну діяльність у широкому сенсі можна визначити як систему розподілених по стадіях кримінального судочинства процесуальних та інших дій суб'єктів кримінального провадження по пізнанню події кримінального правопорушення, охороні прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження відповідними до закону способами та засобами, що відображаються в процесуальних та інших документах, та виступають як підстави для прийняття процесуальних рішень, спрямованих на вирішення завдань кримінального провадження.

Це визначення відображає три ключові складові кримінальної процесуальної діяльності, які забезпечують вирішення її завдань: пошуково-пізнавальну, посвідчувальну та імперативну. На них звертали увагу ще провідні стародавньоримські юристи, які розглядали кримінальний процес як визначений, залежно від різновиду вчиненого злочину, порядок здійснення певними учасниками суду взаємопов'язаних між собою дій – подання потерпілим позову до суду, підготовки його до розгляду, безпосередній розгляд у суді позову з проголошенням вироку та його виконанням [37, с. 157, 166, 520-526]. Увага до пошуково-пізнавальної, посвідчувальної та імперативної складових кримінальної процесуальної

діяльності із часів Стародавнього Риму до сьогодення викликана тим, що їх визначення в доктрині кримінального процесу дозволяє формувати в законодавстві відповідну загальним законам матеріалістичної діалектики, рівню розвитку суспільства загалом, науки та техніки, соціально-політичному, економічному устрою певної держави на певний історичний момент систему засобів вирішення соціально-правових конфліктів, викликаних учиненням кримінального правопорушення, та вимог щодо їх застосування, які забезпечують пізнання його обставин та встановлення осіб, які причетні до його вчинення, покарання винних та відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів особи та суспільства, на підставі зафіксованих у процесуальних та інших документах результатів пошуково-пізнавальних дій у кримінальному провадженні та прийнятих процесуальних рішень. Причому посвідчувальна складова кримінальної процесуальної діяльності, що втілюється в обов'язковому, у визначених кримінальним процесуальним законом формах, фіксуванні кримінального провадження, забезпечує формування доказів у кримінальному процесі та механізм прийняття та виконання процесуальних рішень, таким чином поєднуючи пошуково-пізнавальну та імперативну складові кримінальної процесуальної діяльності.

Використані джерела:

1. Муравьев Н. Предметъ и изучение науки уголовного судоустройства и судопроизводства [Текст] / Николай Муравьев // Русскій Вѣстникъ, 1875. – Т. 119 (№ 10). – 1875. – С. 807-824.
2. Духовской М.В. Русскій уголовный процессъ [Текст] / М.В. Духовской. – М.: Складъ изд. в кн. маг. М.В. Клокина, 1905. – 468 с.
3. Фойницкий И.Я. Курс уголовного судопроизводства [Текст] / [под общ. ред. А.В. Смирнова] / Иван Яковлевич Фойницкий. – [репринт третього изд., 1910]. – С.-Пб.: «АЛЬФА», 1996. – Т. 1. – 1996. – 552 с.
4. Гартнунгъ Н. Исторія уголовного судопроизводства и судоустройства Франціи, Англіи, Германіи и Россіи [Текст] / Н. Гартнунгъ. – С.-Пб.: Тип. Э. Аригольда, 1868. – 206 с.
5. Викторскій С.И. Русскій уголовный процессъ / С.И. Викторскій. – М.: Тип. Импер. Моск. ун-та, 1912. – 404 с.
6. Позднышев С.В. Элементарный учебникъ уголовного процесса / С.В. Позднышев. – М., 1913. – 436 с.
7. Курсь уголовного судопроизводства И.Я. Фоницкаго [Текст]. – С.-Пб.: Тип. т-ва «Общественная Польза», 1912. – [изд. четвертое] – Т. 1. – 1912. – 560 с.
8. Розин Н.Н. Уголовное судопроизводство [Текст] : Пособіе къ лекціямъ / Н.Н.Розин. – [второе изд., измен. и доп.] – С.-Пб.: Изд. юрид. кн. склада «Право», 1914. – 603 с.
9. Зеленская Т.В. Соотношение уголовно-процессуальной и оперативно-розыскной деятельности: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 [Текст] / Татьяна Валерьевна Зеленская. – Иркутск, 2007. – 233 с.
10. Философскій энциклопедическій словарь [Текст] / [ред. колл. – С.С. Аверинцев, Э.А. Араб-Оглы, Л.Ф. Ильичев и др.] – 2-е изд. – М.: «Советская энциклопедия», 1989. – 815 с.

11. Строгович М.С. Уголовное преследование в советском уголовном процессе [Текст] / Михаил Соломонович Строгович. – М., 1951. – 191 с.
12. Михеенко М.М. Кримінальний процес України: навч. вид. [Текст] / Михеенко М.М., Нор В.Т., Шибіко В.П. – 2-е вид., переробл. і доповн. – К.: «Либідь», 1999. – 534 с.
13. Погорецький М. Поняття, зміст та структура кримінального процесу : проблеми теорії та практики [Текст] / М. Погорецький // Право України. – 2013. – №11. – С. 41-53.
14. Рахунов Р.Д. Участники уголовно-процессуальной деятельности по советскому праву [Текст] / Р.Д. Рахунов. – М.: Госюриздат, 1961. – 277 с.
15. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса: в 2 т. [Текст] / Михаил Соломонович Строгович. – М.: Изд-во «Наука», 1968. – Т. 1: Основные положения науки советского уголовного процесса. – 1968. – 470 с.
16. Вандышев В.В. Уголовный процесс: курс лекций [Текст] / В.В. Вандышев. – С.-Пб.: Питер, 2002. – 528 с.
17. Мизулина Е.Б. О моделировании уголовно-процессуальной деятельности [Текст] / Е.Б. Мизулина. – Ярославль: Изд-во Яросл. ун-та, 1989. – 116 с.
18. Элькинц П.С. Цели и средства их достижения в советском уголовно-процессуальном праве [Текст] / П.С. Элькинц. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1976. – 143 с.
19. Коврига З.Ф. Судебная деятельность и судебная практика: понятие, структура, соотношение [Текст] / З.Ф. Коврига // Юридические записки / [под ред. К.А. Панько]. – Воронеж, 1999. – Вып. 8 : Российское уголовное законодательство : проблемы теории и практики. – С. 124-139.
20. Кокорев Л.Д. Участники правосудия по уголовным делам [Текст] / Л.Д. Кокорев. – Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1971. – 151 с.
21. Галаган В.І. Правові та криміналістичні проблеми вдосконалення кримінальної процесуальної діяльності (на матеріалах органів внутрішніх справ України) : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 [Текст] / Володимир Іванович Галаган. – К., 2003. – 439 с.
22. Гловюк І.В. Кримінальна процесуальна діяльність: проблема визначення поняття [Текст] / І.В. Гловюк. – Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 64. – С. 461-468.
23. Дремов В.Г. Уголовно-процессуальная деятельность: сущность и основные черты [Текст] / В.Г. Дремов // Правоведение. – 1978. – № 3. – С. 103-106.
24. Дубинский А.Я. Понятие, структура и содержание уголовно-процессуальной деятельности [Текст] / А.Я. Дубинский // Проблемы социалистической законности. Республиканский межведомственный научный сборник. – Х., 1989. – Вып. 24. – С. 46-52.
25. Уголовно-процессуальное право Российской Федерации: учебн. [Текст] / [отв. ред. П.А. Лупинская]. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юрист, 1997. – 591 с.
26. Малахова Л.И. Уголовно-процессуальная деятельность: общие положения: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 [Текст] / Людмила Иванова Малахова. – Воронеж, 2002. – 207 с.
27. Лук'янчиков Є.Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів: моногр. [Текст] / Євгеній Дмитрович Лук'янчиков. – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2005. – 360 с.
28. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность: избранные психологические произведения в 2-х т. [Текст] / А.Н. Леонтьев. – М.: Педагогика, 1983. – Т. 2. – 320 с.

29. Шехавцов Р.М. Поняття кримінальної процесуальної діяльності [Текст] / Р.М. Шехавцов // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2010. – №2. – С. 89-97.

30. Журавель В.А. Організаційно-тактичні засоби : поняття та значення [Текст] / В.А. Журавель, В.Ю. Шепітько // Шепітько В.Ю. Вибрані твори / Избранные труды / Валерій Юрійович Шепітько. – Х.: Видавнича агенція «Апостіль», 2010. – 576 с.

31. Алексеев С.С. Общая теория права : в двух томах [Текст] / Сергей Сергеевич Алексеев. – М.: Юрид. лит., 1982. – Т. II. – 360 с.

32. Кашанина Т.В. Юридическая техника : учебник [Текст] / Татьяна Васильевна Кашанина. – М.: Норма : ИНФРА-М, 2011. – 496 с.

33. Лузгин И.М. Методологические проблемы расследования [Текст] / И.М. Лузгин. – М.: Юрид. лит., 1973. – 216 с.

34. Коновалова В.Е. Версия : концепция и функции в судопроизводстве [Текст] / Виолетта Емельяновна Коновалова. – Х.: Консум, 2000. – 176 с.

35. Строгович М.С. Учение о материальной истине в уголовном процессе [Текст] / Михаил Соломонович Строгович. – М., Л.: Изд-во Акад. наук СССР, 1947. – 276 с.

36. Грошевий Ю.М. Докази і доказування в кримінальному процесі: наук.-практ. пос. [Текст] / Грошевий Ю.М., Стахівський С.М. – К.: КНТ, вид. Фурса С.Я., 2006. – 272 с.

37. Памятники Римского права: Законы XII таблиц, Институции Гая, Дигесты Юстиниана [Текст]. – М.: Зерцало, 1997. – 608 с.

Стаття надійшла до редколегії 21.10.2017

Шехавцов Р. М. Развитие представлений о понятии уголовной процессуальной деятельности

В статье на основе анализа становления и развития теоретических представлений об уголовном процессе (уголовном судопроизводстве, уголовном производстве) освещена эволюция взглядов на уголовную процессуальную деятельность, ее содержание и сущность. В итоге с учетом положений УПК Украины в 2012 году сформулировано авторское определение уголовной процессуальной деятельности и показано соотношение между ее поисково-познавательной, императивной и удостоверяющей составляющими.

Ключевые слова: *уголовный процесс, уголовное производство, уголовная процессуальная деятельность; субъект уголовной процессуальной деятельности; средства уголовной процессуальной деятельности; цель уголовной процессуальной деятельности.*

Shehavitsov R. Development of Ideas about the Concept of Criminal Procedural Activities

In the article, based on the analysis of the formation and development of theoretical ideas about the criminal process (criminal justice, criminal proceedings), the evolution of views on criminal procedural activity, are highlighted its content and essence. As a result, in the light of the provisions of the CPC of Ukraine in 2012, the author's definition of criminal procedural activities is formulated and the relation between her search-cognitive, mandatory and credible components is determined. Namely, criminal procedural activity in the broadest sense is defined as a system of criminal and procedural distribution of procedural and other actions of the subjects of

criminal proceedings for the recognition of the criminal offense, the protection of the rights, freedoms and legitimate interests of the participants in the criminal proceedings, in accordance with the laws and methods and means that are reflected in procedural and other documents, and serve as grounds for the adoption of procedural decisions aimed at solving problems in a criminal way. This definition reflects the three key components of the criminal procedural activities that provide a solution to its problems: search and cognitive, identity and imperative. Attention to searching and learning, identity and imperative components of the criminal procedural activities from Roman times to the present due to the fact that their definition of the doctrine of criminal procedure allows you to create a law of the general laws of materialist dialectics, levels of society, science and technology, social -political, economic structure of a state at a certain historic moment the system means to address social and legal conflicts caused by the commission of crime And the requirements for their application, which ensure the knowledge of his circumstances and the establishment of persons involved in his commission, the punishment of the perpetrators and the restoration of violated rights, freedoms and legitimate interests of the individual and society, on the basis of the results of search and searches recorded in the procedural and other documents, cognitive action in criminal proceedings and adopted procedural decisions. In addition, the evidence of criminal procedural activity, embodied in the mandatory forms, specified in the criminal procedural law, recording criminal proceedings, ensures the formation of evidence in the criminal process and the mechanism for the adoption and implementation of procedural decisions, thus combining the search-cognitive and imperative components of the criminal procedural activities.

Key words: *criminal process, criminal proceedings, criminal procedural activity; the subject of criminal procedural activity; means of criminal procedural activity; the purpose of criminal procedural activity.*

УДК 343.1 (477)

М. О. Юхно

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ УЧАСТІ ЗАХИСНИКА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У статті відповідно до Конституції, чинного кримінального процесуального законодавства України встановлено новели та особливості правового регулювання статусу захисника в кримінальному провадженні. З'ясовано, що понятійний апарат з цих питань залишається недосконалим, процесуальні права та обов'язки захисника, а також представника-адвоката потерпілої сторони підлягають більш детальному тлумаченню й уточненню. Запропоновано доцільність закріплення розподілення відповідних прав залежно від стадій кримінального провадження. Надано пропозиції щодо вдосконалення положень чинного КПК України з порушених у статті питань.

Ключові слова: *кримінальне провадження, захисник, досудове розслідування, захист учасника кримінального провадження, підозрюваний, обвинувачений, сторона захисту, сторона обвинувачення.*

Постановка проблеми. Новели чинного КПК України докорінно змінили процесуальний статус захисника в кримінальному провадженні. Водночас вони не повною мірою вирішили проблемні питання щодо обсягу його повноважень, а також процесуального механізму їх забезпечення та